

AANTEKENING

WILLEM BEUKEL EN HET BEGIN VAN HET KAKEN, EEN ANTWOORD

De heer G. Doorman, die zich, als technicus, ten eerste voor de kwestie van het haringkaken interesseert, verdedigde nog onlangs in een tijdschriftartikel dat het begin van dit bedrijf in Vlaanderen, meer bepaald te Biervliet, tot omstreeks de jaren 1324 opklimt ¹⁾. Deze stelling kan reeds moeilijk opgaan, wegens het feit dat juist in dat jaar te Damme de stapel van de Schonense tonharing werd gevestigd ²⁾. Nog belangrijker is dat sommige teksten, waarop hij zich beroept, verkeerdelijk zijn gedateerd ³⁾. Het is niet omdat we geen cijfers, d.i. statistieken, over de aanvoer van Noordzeeharing in de Vlaamse havens in de 14de eeuw kunnen aanhalen, dat we absoluut niets over de techniek zelf van het bedrijf zouden te zeggen hebben. Er zijn voldoende gegevens bewaard om te kunnen bevestigen, dat vóór 1393 de Vlaamse vissers alleen verse of licht gezouten haring („korfharing”) in de Engelse of eigen havens aanvoerden ⁴⁾. De enige kwestie, die zich stelt, is die van de „viveloe”, de naar de Engelse haven Filey of Fiveley geheten haring, waarvan we niet weten of ze reeds een zekere bewerking ondergaan had ⁵⁾. Wat we wel kunnen nagaan, is de aanvoer van de Schonense tonharing te Damme en te Sluis ⁶⁾ tot op het ogenblik, dat, omstreeks 1393, de Vlaamse vissers tot het kaken op zee

¹⁾ G. Doorman, Het haringkaken en Willem Beukels, in *Tijdschrift voor Geschiedenis*, 69ste jg. (1956), 3de afl., blz. 371-386.

id. Nogmaals: de middeleeuwse haringvisserij, in B.G.N., dl. XIV (1959), nr. 2, blz. 104-115.

²⁾ L. Gilliodts-Van Severen, Coutumes de Sluis, in *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier de Bruges*, dl. V, blz. 503. Stuk van 9 april 1324 (n.s.).

³⁾ De teksten van 1252 (toltarief van het Zwin) en 1278 (fragment van een rekening van de waterbaljuw van het Zwin) zijn integendeel respectievelijk van 1376 (Nederlandse versie en aanpassing van het tarief van 1252) en 1378 (oude stijl, feitelijk januari 1379). Zie G. Doorman, in *Tijdschr. voor Gesch.*, 69ste jaargang, blz. 372, noot 4 en blz. 378, noot 30.

⁴⁾ R. Degryse, *Vlaanderens haringbedrijf in de middeleeuwen*. Antwerpen, 1944, blz. 25 en vlg.

⁵⁾ „... si comme in revienrent du herenc de nort con appele viiflo...”. Fragment van een klaagbrief uitgaande van de Nieuwpoortse vissers, betreffende wandaden op hen gepleegd door de Engelsen in de jaren 1310 en 1311. Gent. Rijksarchief. Supplement Verboven nr. 550. Dit is de oudste vermelding van de term „viveloe”, welke we aantreffen.

⁶⁾ R. Degryse, Schonense en Vlaamse kaakharing in de 14de eeuw, in B.B.N., dl. XII (1957), afl. 2, blz. 100-107. Statistiek over de aanvoer van Schonense tonharing te Sluis tijdens de periode 1374-1384.

overgingen. Volgens de nagenoeg gelijktijdige documenten bleef dit bedrijf aanvankelijk beperkt tot de productie van slechts enkele tonnen per vaartuig, wat duidelijk het moeilijke begin aantoont ¹⁾. Statistieken uit de eerste jaren na 1400 zijn daar om dit met klank te bewijzen ²⁾.

De heer G. Doorman verwerpt ook de stelling, dat Willem Beukel van Hughevliet, de zeeman, die door de Oostendse traditie – wel is waar met verwarring van de voornaam – aangeduid wordt, een van de eersten kan geweest zijn, die met het kaken op zee omstreeks 1393 zouden begonnen zijn. Hij houdt vol dat alleen een voornaam burger als Willem Beukel van Biervliet, vernoemd in 1313, „in staat” kan geweest zijn de kosten van een nieuwe onderneming op bescheiden schaal te dragen, maar niet de als „pouvre maronnier” of zeerover bekende „Guillaume” uit Hughevliet ³⁾. Laten wij dan de verschillende Beukels, die we kennen, met elkaar confronteren ⁴⁾.

De in 1308 vernoemde Biervlietse Willem Beukel kan als de zogenaamde uitvinder van het haringkaken niet in aanmerking komen. Wel kan hij de stamvader geweest zijn van de bekende Beukelfamilie te Biervliet, waarvan een grafsteen aanleiding tot de door Marcus Van Vaernewyck opgetekende traditie moet geweest zijn. Belangrijker voor deze legende is de in de rekening van de baljuw van Biervliet van 1392 voorkomende Willem of beter Guillaume (wat hetzelfde is) Beukel. Meer dan dat hij alsdan een boete opliep, vernemen we over de Biervlietse Beukel uit dit document niet ⁵⁾. Toch mogen we aannemen, dat hij een tamelijk gegoed burger moet geweest zijn. Zijn zoon Pieter vinden we inderdaad na 1404 in de Biervlietse stadsrekeningen meermaals als schepene en bovendien als eigenaar van een twaalfstal „schouwen” voor zoutziederij vermeld. Biervliet was in die tijd een niet onbelangrijk productiecentrum van zout. Men vond er in de eerste helft van de 15de eeuw zowat 300 „schouwen”, welke in het bezit van zowat een veertigtal eigenaars waren, dit althans in de beste jaren. Indien Pieter Beukel, als eigenaar van een

1) „Et il soit ainsi que souventefoiz il advient que lesdits pescheurs ou les aucun deulx qui en ladite saison ont prins du herenc fres salent et caquent icellui sur la mer les ungs plus les autres moins et aucunement nen font et ung voiage que dix ou douze tonneaulz et arrivent chargiez de leur herenc fres ensemble de celui que ainsi ilz ont sale et caque les aucuns a Neufport les autres a Oostende et les autres au port delEscluse”. Rijsel. Dép. du Nord (Frankrijk). Arch. dép. B., 1282/15.407. Papieren schrijfboek met afschriften van stukken betreffende de invoering van het „nobelgeld” (1402–1418), folio's 9r^o tot 10r^o. Stuk van 7 maart 1412 (n.s.). Zie verder noot 2 hieronder.

2) Zie een te verschijnen artikel in de *Hand. van de „Soc. d'Emul.” te Brugge* en getiteld „het begin van het haringkaken te Biervliet (deel II)”, zijnde het vervolg van een reeds verschenen artikel in dl. XCV (1958), 1–2, blz. 72–81. Zie verder nog hieronder blz. . . . noot 2

3) G. Doorman, in *Tijdschr. voor Gesch.*, 69ste jg., blz. 385.

4) Zie in verband met een eerste confrontatie: R. Degryse, Willem Beukel(s) van Hughevliet, in *De Vlaamse Gids*, 38ste jg. (1954), nr. 7, blz. 403–410.

5) R. Degryse, in B.G.N., dl. XII (1957), afl. 2, blz. 106, noot 2.

dozijn „schauwen”, een rijk zoutzieder en zouthandelaar geweest is ¹⁾, dan was dat ongetwijfeld ook zijn vader Willem, die juist leefde in de tijd toen het haringkaken in Vlaanderen ingang vond. Vader en zoon Beukel kunnen als leveranciers van zout voor het kaken van haring opgetreden zijn, zoals overigens ook de andere Biervlietse eigenaars van „schauwen” en zoutzieders, die we allen met hun naam kennen. Vissers of stuurliu zijn ze stellig niet geweest. Ten hoogste kunnen ze als waarden hun medewerking aan de haringvissers van hun stad verleend hebben, maar daarvan is absoluut niets merkbaar.

Willem Beukel van Hughevliet, die in dezelfde tijd als zijn naamgenoot uit Biervliet leefde, treffen we in de jaren 1388 tot 1396 als visser aan. We kennen hem vooral uit een tweetal stukken in verband met de gevangenneming op zee in 1388 van Don Diniz, infant van Portugal door, zeelieden uit Oostende en Hughevliet ²⁾. In beide dokumenten, die respectievelijk van januari 1390 en april 1391 dagtekenen, worden de vissers van Hughevliet, die de prins en zijn gevolg kaapten en naar Biervliet opruchtten, met naam vernoemd. Het waren „Pietre filz Jacques de houde” (of „Pierre Jacopssone l aisne”), Willem Bouckel (of „Guillaume Beukel”), Jehan Toeverlaet en „Jehan Dancaert le jeune” (of „Jehan Dancaert Janssone”) ³⁾. Van elk van deze vier vissers of wellicht stuurliu vernemen we uit andere dokumenten enkele bijzonderheden. Zo is het geweten, dat Pie(ter) Jacobssone, de eerste onder hen, reeds vóór 1399 moet overleden zijn ⁴⁾. De tweede, die ons het meest interesseert, Willem Beukel (ook nog Guillaume Bokel genoemd), was een ruwe zeebonk, die in 1394 en 1396 door de baljuw van Hughevliet voor lichte vergrijpen beboet werd ⁵⁾. De derde, Jan Toeverlaet, was stuurman. Als dusdanig

¹⁾ „Ontfanc van scouwe assise. Es te wetene vanden personen hier naer volghende die der stede betaelt hebben 18 groten van elker scouwe, daer zy dit saisoen mede ghesoden hebben. . . . Pieter Buekel 14 scouwen”. Brussel. Alg. rijksarchief. Rekenkamer, nr 32068. Rekening van de stad Biervliet over de periode 1 mei 1413–30 april 1414. De rekening slaat in het totaal op 305 schouwen in het bezit van 40 personen. Ook de overige stadsrekeningen bevatten dergelijke statistiek. Zie ibidem nrs 32061 tot 32079 over de jaren 1404–1435, rekeningen waarin telkens de naam van Pieter Beukel voorkomt. Deze laatste zien we in 1409–1410 (nr 32065), 1416–1417 (nr 32070), 1427–1428 (nr. 32075) en 1434–1435 (nr 32079) als schepene en in 1415–1416 (nr 32069) en 1429–1430 (nr 32078) zelfs als burgemeester optreden. In de rekening over het jaar 1421–1422 (nr. 32072) vinden we hem in het bezit van niet minder dan 16 „scouwen”.

²⁾ Salvador Dias Arnaut, Froissart et João Fernandes Pacheco, in *Revista Portuguesa de Historia*, dl III. Coimbra, 1947, blz. 138–142.

³⁾ Rijsel. Arch. dép. du Noord, B 856/18670 (stuk van 7 januari 1390) en B 1849/50.507 (stuk van 17 april 1391). Het eerste stuk, welke bijna volledig onleesbaar geworden is, werd voor mij onder Woodlamp gelezen en overgeschreven door de heer archivaris van het departementaal archief te Rijsel, de heer P. de Saint-Aubin, waarvoor ik hem hier nogmaals mijn dank betuig. Het tweede stuk werd met enkele foutieve lezingen uitgegeven door E. Van den Bussche in *La Flandre*, dl. VII (1875), blz. 116–117.

⁴⁾ „De le vesve de feu Jacobssone, demourant audit lieu de Hughevliete . . .”. Brussel, Alg. rijksarchief. Rekenkamer van Vl. en Brab. Rolrekeningen. Rekening van de baljuw van Biervliet over de periode mei-september 1399.

⁵⁾ Zie noot 10. *De Vlaamse Gids*, 38ste jg (1954), nr 7, blz. 410. Noten.

wordt hij tussen 1375 en 1399 verschillende malen in de rekeningen van voornoemde officer vermeld ¹⁾. Van geen enkele van deze drie zeelieden wordt, voor zover we konden nagaan, gezegd, dat ze aan haringkaken deden. Dat van Willem Beukel in 1483 beweerd wordt, dat hij de promotor van het haringkaken is geweest, zou dus niet na te gaan zijn, ware het niet, dat we over de vierde vernoemde zeeman iets meer vernemen. Jan Dankaert welke, in 1390 en 1391 nog als „le jeune” bestempeld wordt en dus toen tot de jongere generatie behoorde, zien we in 1408 18 tonnen kaakharing, in 1412 4 last 3 tonnen en in 1413 9 tonnen te Biervliet aan wal brengen en het daarvoor verschuldigde „nobelgeld” betalen ²⁾. Gezien dit gebeurde op een ogenblik, waarop nog zeer weinig van dergelijke in tonnen geslagen Noordzeeharing in Vlaanderen aangevoerd werd, mogen we aannemen, dat Jehan Danckaert niets anders deed, dan hetgeen hij reeds vroeger in gezelschap van Willem Beukel en zijn gezellen voor het eerst gedaan had.

Hoe komt het nu, dat de legende Willem Beukel, de visser van wie gezegd wordt, dat hij voor het eerst de Noordzeeharing op zee kaakte, in 1397 te Biervliet doet sterven en er in de O.L. Vrouwkerk doet begraven worden? Dit is heel waarschijnlijk toe te schrijven aan een verwarring tussen twee Beukelsfiguren. De familie Beukel stond sedert het begin van de 14de eeuw bekend voor haar vrijgevigheid tegenover de kerk ³⁾. Deze traditie werd overigens door Pieter Beukel Willems, zoon van de Biervlietse Beukel voortgezet, toen hij in 1434 aan dezelfde kerk een zilveren vergulde kelk schonk ⁴⁾. Wellicht was het de in 1392 vernoemde Willem Beukel, de vader van de bovengenoemde zoutzieder, die in 1397, na zijn overlijden, in de O.L. Vrouwkerk bijgezet werd, wiens grafsteen tot naamverwarring aanleiding heeft gegeven. Een andere verklaring is inderdaad moeilijk te geven.

R. DEGRIJSE

¹⁾ Brussel. Alg. Rijksarchief. Rekenkamer van Vlaanderen en Brab. Rolrekeningen nrs 1408 (sept. 1375–jan. 1376), 1417 (mei–sept. 1378), 1422 (juni 1380–jan. 1381), 1424 (sept. 1381–jan. 1382), 1432 (mei–sept. 1390) en 1454 (mei–sept. 1399). Uit deze stukken blijkt, dat Jan Toeverlaet met zijn schip ook bier invoerde.

²⁾ „De Jehan Dankaerd samblablement 18 tonnaulx, de chascun tonnel 6 s, monte ala somme de 5 lb. 8 s.”. Brussel. Alg. rijksarchief. Rekenkamer, nr 13662. Rekening van de baljuw van Biervliet over de periode 17 september 1408–24 april 1409.

„De Jehan Danckaert de Hughevliete pour 4 lest 3 barilz 21 s. 3 d. gr.”. Ibidem. Rekenkamer nr 22522. Rekening van de tollenaar van Biervliet over de periode 12 sept. 1412–22 juli 1413.

„De Jehan Dankart de 9 barilz de herenc 3 s. 9 d. gr.”. Ibidem. Rekenkamer, nr 13662. Rekening van de baljuw-kapitein van Biervliet over de periode 9 jan. 1413–8 jan. 1414 (n.s.).

³⁾ Zie noot 10. *De Vlaamse Gids*, 38ste jg. (1954), afl. 7, blz. 403.

⁴⁾ *Bijdragen tot de Geschiedenis van Overijssel*, uitgegeven door Mr. J. Nanninga Uitterdijk, deel XI, 2e serie, 1ste afl. Zwolle, 1896, blz. 331. Vermelding van een stuk, gedateerd van 6 februari 1434 (n.s.), met ontleding. De kelk werd geschonken tot onderhoud van een jaargetijde ter nagedachtenis van Pieter Beukels ouders en twee echtgenoten. – Van Katheline, de dochter van Pieter Beukels, als houdster van een leengoed van een oppervlakte van 14 gemeten, wordt melding gemaakt in 1435. L. Gilliodts-Van Severen, *Coutumes des Pays et Comté de Flandre. Quartier de Bruges*, dl VI: Winendale, Ysendike (supplement). Brussel, 1893, blz. 509.

Anderzijds ontving de redactie volgend schrijven van de heer G. Doorman.

NOGMAALS DE MIDDELEEUWSE HARINGVISSERIJ, II

In mijn artikel in Deel XIV pg. 110 dezer Bijdragen heb ik de mening uitgesproken, dat het bereiden van tonharing reeds in de 13e eeuw bekend was.

De Heer R. Degryse is zo vriendelijk geweest mij erop attent te maken, dat hetgeen ik tot staving dier mening aanhaalde, de toets der critiek niet kan weerstaan. Wel dateert het Reglement voor tolheffing op het Zwin van 1252, maar het is zeer wel mogelijk, dat men in het afschrift, waarover wij beschikken, ook bepalingen heeft opgenomen, die pas in de 14e eeuw tot stand zijn gekomen. Voorts heb ik over het hoofd gezien, dat hetgeen in het werk van Schäfer-Häpke is vermeld, berust op Gilliodts van Severen's Cartulaire de l'ancien estaple de Bruges en dat thans met recht wordt aangenomen, dat deze schrijver zich in het jaartal van de desbetreffende oorkonde heeft vergist, n.l. dat die niet van 1278, doch van 1378 is.

In verband hiermede en op de gronden, ontwikkeld in mijn artikel, acht ik het waarschijnlijk, dat men tot het bereiden van in tonnen ingezouten haring (steurharing) op commerciële voet het eerst is overgegaan op Guernsey; daar kan men ertoe zijn gekomen de wijntonnen of -vaten als retourvracht der schepen te benutten voor het vervoer van conger en ook haring naar Zuid-Frankrijk.

Ik stel het zeer op prijs dit door de welwillendheid van den heer Degryse te kunnen rechtzetten, daar ook anderen door dat onjuiste jaartal (1278) tot verkeerde conclusies zouden kunnen komen.

P.S. Alvorens kennis te nemen van de nieuwe uiteenzetting van den Heer Degryse heb ik het bovenstaande geschreven. Nu de redactie het debat wenst te sluiten, zal de lezer zelfstandig moeten oordelen of er iets van mijn beschouwingen is weerlegd.

G. DOORMAN

Hiermede meent de redactie het debat in de Bijdragen te mogen sluiten.